

Борзик Олена,
викладач кафедри природничих дисциплін
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-
педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ГАРМОНІЙНИХ МІЖОСОБИСТІСНИХ ВІДНОСИН УЧАСНИКІВ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ПЗВО

Анотація. У статті автором визначено методологічні принципи, які сприяють ефективному формуванню гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу ПЗВО, а саме: цивілізаційно-антропологічний, аксіологічний, герменевтичний, амбівалентний, суб'єкт-суб'єктний, задачно-ситуативний, рефлексивний, культурологічний, системно-синергетичний і середовищний. Дослідник приходиться до висновку, що лише за умови лише за комплексного використання означених методологічних підходів стає можливим цілісне уявлення про процес формування гармонійних міжособистісних відносин.

Ключові слова: методологічні підходи, міжособистісні відносини, формування, учасники освітнього процесу.

Постановка проблеми. Нова парадигма вищої освіти акцентує увагу на здійсненні підготовки майбутніх фахівців в особистісно-гуманітарному напрямі, де, головним чином, увагу зосереджено на людській істоті та розвитку її творчого, духовного потенціалу.

Будь-яка особистість розглядається в її взаємозв'язку з іншими представниками певної соціальної групи, до якої вона належить. Саме в людських стосунках виявляється глибинний зміст людського "Я" і неповторними барвами «вплітається в канву об'єктивних суспільних відносин, дозволяючи виділити особливий їх рівень – міжособистісні стосунки, які ґрунтуються на основі певних чуттів людини, що виникають у неї з приводу іншої людини, її поведінки, діяльності, позиції в суспільстві» [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми міжособистісних відносин учасників освітнього процесу висвітлено у працях Б. Ананьєва, В. Бехтерева, М. Касаткіна, В. Мясичева, Г. Пономарьової, М. Фігуріна, М. Щелованова та інших; міжособистісну взаємодію в педагогічному процесі стала предметом досліджень І. Беха, В. Гриньової, А. Грись, В. Галузинського, Г. Дегтярьової, М. Євтуха, І. Зязюна, С. Карпенчук, І. Кравченко, В. Король, О. Кубрак, М. Ратко, Т. Черкашиної та інших. Однак, теоретичні основи формування гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу ПЗВО не в повній мірі розглянуті у науково-педагогічній та методичній літературі, що й підтверджує актуальність даної наукової розвідки.

Мета статті визначити теоретичні основи (методологічні підходи, принципи, функції) формування гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу ПЗВО

Виклад основного матеріалу. Проаналізувавши науково-педагогічну літературу [1-7] для ефективного формування гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу ПЗВО необхідно використовувати такі методологічні підходи: цивілізаційно-антропологічний, аксіологічний, герменевтичний, амбівалентний, суб'єкт-суб'єктний, задачно-ситуативний, рефлексивний, культурологічний, системно-синергетичний і середовищний.

Цивілізаційно-антропологічний підхід. Теоретичні засади цивілізаційного й антропологічного підходів в рамках моральних, гуманних, гармонійних відносин між людьми знайшли своє відображення в працях М. Бердяєва, М. Данилевського, П. Сорокіна, О. Шпенглера. А. Кадирова, Є. Лукашової, О. Суббето, В. Куликова, Б. Бім-Бада, Л. Лузіної, В. Максимової, І. Зязюн, та інших.

Взаємозв'язок цивілізаційного й антропологічного підходів пояснюється тим, що людина є мірою цивілізаційного підходу. Це дає змогу дослідити педагогічні процеси, явища з позиції історико-педагогічного процесу, центральною постаттю якого є людина, яка переймає культуру попередніх поколінь і трансформує себе та культуру у цьому процесі.

Безумовно, формування гармонійних міжособистісних відносин можливе лише у контексті розгляду їх суб'єктів як цілісних біосоціальних та духовних істот, що є найвищою цінністю та центральним орієнтиром педагогічного процесу. Виховний вплив на які здійснюється у ході теоретичного навчання та практичної діяльності майбутніх фахівців в безпосередній міжособистісній взаємодії, спільній діяльності та спілкуванні.

Отже, цивілізаційно-антропологічний підхід до формування гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу ПЗВО сприяє усвідомленню необхідності антропологічного онтогенезу цивілізації, де є пріоритетним гуманне ставлення до індивіда як суб'єкта гармонійних міжособистісних відносин на моральних засадах, в умовах побудови єдиної загальнопланетарної цивілізації, основаної на загальнолюдських цінностях.

Аксіологічний підхід спирається на засади морально-ціннісних імперативів особистості. Гармонійний розвиток особистості та гуманні ставлення суб'єктів міжособистісних відносин в освітньому процесі ПЗВО є найвищою цінністю гуманістичної парадигми. З огляду на це, освітньо-виховний процес має бути спрямований на розвиток ціннісно-смислового потенціалу молодої людини, підтримку та допомогу кожному студентові, який є індивідуальною особистістю, створення умов для досягнення гармонійності міжособистісних відносин учасників освітнього процесу на аксіологічних засадах. Така побудова освітнього процесу ПЗВО покликана викоренити бездуховність, дегуманізацію, безкультур'я, негативізм у суспільстві. Натомість, відбуватиметься утвердження трансцендентних (душа, віра, любов, правда, надія, краса); соціоцентричних (свобода, лад, гармонія, рівність, солідарність); антропоцентричних (самореалізація,

незалежність, індивідуальність) та соціальних (особистісні якості, вміння, взаємодопомога, співпереживання, гідна поведінка, толерантність, партнерство, співпраця, порозуміння) цінностей, спрямованих на піднесення індивідуальності особистості, усвідомлення різноманітності світу людей, дії індивідів, що підпорядковуються законам моралі, духовності, істини, добра і краси.

Герменевтичний підхід у контексті дослідження передбачає звернення до психічного досвіду суб'єкта, до його «життєвого світу». З огляду на це, суб'єкт міжособистісних відносин спирається не стільки на базу знань про іншого, скільки на його «сенс», розуміння «сутності» партнера. З позиції герменевтики виховання спрямоване на розуміння мотивів, переконань, позицій, цінностей оточуючих людей і власних. При цьому особистість розглядається іншим суб'єктом не як довершений матеріал, а як такий, що перебуває в онтогенезі, змінюється, твориться. Герменевтичний підхід надає нового розуміння знайомим методам і прийомам роботи зі студентами: орієнтації на пізнання «природи», своєрідності, цінності конкретної особистості, яка виступає суб'єктом міжособистісних відносин.

Амбівалентний підхід за своєю природою передбачає розгляд зустрічних, двояких, полярних педагогічних феноменів і явищ (колектив й індивідуальність, хаос і впорядкованість, свобода і відповідальність, любов і ненависть тощо).

З погляду соціоніки (наука про соціотипи людей), відсутність суперечливості у міжособистісних відносинах – це, скоріше ідеал, до якого мають прагнути індивіди, ніж реальні риси їх внутрішнього світу. Міжособистісні відносини, яким притаманна дуальність (дуальні відносини), соціоніка визначає як найгармонійніші, адже в них два різних полюси доповнюють один одного.

Тому, в рамках проблеми дослідження амбівалентний підхід є методологічною орієнтацією людини до спроможності осмислювати власну дуальність з тим суб'єктом, з яким вступає у міжособистісні відносини. Це дозволяє суб'єктам міжособистісних відносин здійснювати взаємодоповнення, взаємозміну, взаємопроникнення, що сприяє гармонійності таких відносин.

Суб'єкт-суб'єктний підхід актуалізується тим, що в освітньому процесі вишу взаємодіють суб'єкти, що об'єднані освітньо-виховним змістом освіти. Тому, діяльність ЗВО має бути зорієнтована на забезпечення суб'єктної взаємодії, діалогу його учасників, в процесі чого відбувається встановлення міжособистісних відносин, до того ж, її характер визначає якість сформованості останніх.

Задачно-ситуативний підхід ґрунтується на включенні студентів у спеціально імітовані педагогічні ситуації та на їх залученні до розв'язання педагогічних задач, де задача – це система, обов'язковими компонентами якої є: а) предмет задачі; б) модель необхідного стану предмету задачі» (Г.Балл), а ситуація - конкретний набір обставин та чинників, які впливають на процес у конкретний час, що досліджується (Р.Лепа) [1., с. 84–85].

Встановлюючи зв'язки між поняттями «педагогічна ситуація» і «педагогічна задача», пріоритетними вважаємо позиції Ю. Кулюткіна, Л. Фрідмана. Дослідники зазначають, що педагогічна ситуація і задача у своєму структурному відношенні тотожні, однак складовими ситуації є реальний об'єкт і суб'єкт дій, а складовими задачі - знакові форми, в яких відображаються і моделюються деякі аспекти педагогічної ситуації [3].

Таким чином, задачно-ситуативний підхід до формування гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу ПЗВО передбачає реалізацію виховних цілей через включення суб'єктів в такі природні, імітовані педагогічні ситуації та залучення до розв'язання педагогічних задач, що сприяють оволодінню молодими людьми практичними вміннями та навичками ефективного розв'язання таких ситуацій у рутинному житті, розвитку рефлексії, самосвідомості, самооцінки, самокорегування власної поведінки.

Рефлексивний підхід забезпечує можливість внутрішнього зростання, активізацію особистістю власних духовних, моральних резервів, усвідомлення того, як він сприймається партнером, з яким вступає у міжособистісні відносини, розуміти позитивні і негативні реакції оточуючих на свою поведінку і визначати їх причини, переосмислення і перебудова власної поведінки тощо. Як відомо, у міжособистісні відносини вступають 2-3 людини, які передбачають обмін їхніми, за часту, дуальними світами, позиціями, цінностями, емоційними станами, які можуть мати як позитивний, так і негативний вияв. Пізнання себе, виявлення причин дисбалансу, аналіз ситуацій, усвідомлення того, що сталося забезпечує усунення дисгармонії у міжособистісній взаємодії, діяльності, поведінці, ліквідує негативні емоційні стани, допомагає вибудувати власну траєкторію налагодження міжособистісних відносин та сприяє відновленню рівноваги відносин з іншими людьми, що забезпечить гармонійне співіснування усіх учасників освітнього процесу. Тому, установлення гармонійних міжособистісних відносин, актуалізує необхідність наявності здатності до рефлексії їх суб'єктів, де рефлексія розуміється як «вивільнення» суб'єкта з процесу міжособистісної взаємодії, його «вихід» у зовнішню, нову позицію як у відношенні до вже здійснених дій, так і у відношенні до майбутньої діяльності, з метою забезпечення взаєморозуміння й узгодженості дій в умовах спільної діяльності [4].

З огляду на це, рефлексивний підхід покликаний спрямувати освітньо-виховний процес ПЗВО на штучне створення проблемно-конфліктних ситуацій, включення студентів в організаційно-діяльнісні ігри, залучення молодих людей до завдань, спрямованих на проектування власної поведінки, вчинків, які би забезпечували активізацію рефлексії його учасників як у навчальних, так і у виховних цілях: отримання уявлень про механізм та прийоми її здійснення, вироблення навичок та на накопичення досвіду рефлексивної оцінки власних дій.

Культурологічний підхід до проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу ПЗВО сприяє

усвідомленню тому, що нова освітня парадигма має бути сфокусована на вихованні молодих людей культури як рівнозначних партнерів міжособистісних відносин у всіх можливих діадах, основою яких є спільний „духовний діалог”, співробітництво, взаємовідповідальність, взаємодопомога, співрозуміння, що уможливорює досягнення гармонії у міжособистісних відносинах. Даний підхід дає можливість створити в освітньому процесі ПЗВО сприятливі умови для виховання гармонійно розвиненої, цілісної, високоморальної, освіченої особистості майбутнього учителя. Культурологічний підхід спрямований на виховання у студентів культуровідповідного світобачення, гармонії внутрішньої та зовнішньої через розвиток почуттів, емоцій, уяви, особистісних рис та рис характеру (моральність, духовність, емпатія, креативність, свобода, прагнення до ідеалу), а також на потреби особистості у саморозвитку, самовдосконаленні, самовихованні і самоактуалізації відповідно до законів Істини, Добра і Краси.

Системно-синергетичний підхід інтегрує положення системного та синергетичного підходів, розширюючи можливості для дослідження проблеми формування гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу ПЗВО.

Очевидно, що взаємозв'язок синергетичного та системного підходів полягає у тому, що будь-яка педагогічна система є складною, відкритою, нелінійною системою, яку покликана досліджувати саме синергетика: пояснює розвиток педагогічної системи як складного утворення, що народжується з хаосу.

Синергетичне обґрунтування сучасних педагогічних та освітніх систем знаходить своє відображення у працях О. Дубасенюк, А. Євтодюка, Ю. Євтушенко, Г. Нестеренко, Г. Павлової, О. Панфілова, А. Кузмінського, О. Савченко та інших.

Отже, обґрунтовуючи доцільність розгляду системно-синергетичного підходу до формування гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу педагогічних закладів вищої освіти, дослідники вказують на те, що освітній процес як педагогічна система є далеким від рівноваги, чутливим до середовища...» [6, с. 83], а людські відносини мають вкрай нелінійний характер, принаймні через те, що існують межі почуттів, емоцій, які спричинюють найрізноманітнішу поведінку індивідів [2, с. 162]. З огляду на це, системно-синергетичний підхід забезпечує дослідження освітнього процесу ПЗВО та гармонійних міжособистісних відносин його учасників як складно-організованих систем, яким притаманні відкритість, нелінійність, нестабільність, самоорганізація.

Середовищний підхід вимагає природних та спеціально організованих умов освітнього середовища ПЗВО, що покликане забезпечити оптимальний вплив його чинників на становлення, розвиток, виховання особистості, формування її відносин з одногрупниками, студентами всіх напрямків та спеціальностей, викладачами, адміністрацією ПЗВО, з якими вступає у контакт. Середовищний підхід систематизує різновекторність виховних впливів, трансформуючи їх у соціокультурний виховний простір. Така

інтерпретація дає змогу зробити висновок, що середовище ЗВО є полем для обміну культурними смислами учасниками міжособистісних відносин, ресурсом, «пошуковим полем» майбутніх фахівців, процесом саморозвитку, самостворення, встановлення зв'язків з іншими суб'єктами та їх гармонізації.

Висновки. Отже, лише за комплексного використання означених методологічних підходів стає можливим цілісне уявлення про процес формування гармонійних міжособистісних відносин учасників освітнього процесу ПЗВО.

Список використаної літератури:

1. Беспалько В.П. О критериях качества подготовки специалиста / В.П. Беспалько // Вестник высшей школы. – 1989. – № 1. – С. 34. , Лепа Р.Н. Модели ситуационного механизма принятия управленческих решений: дис. ... доктора экон. наук: 08.00.11 / Лепа Р.Н. – Донецк, 2007. – 438 с., с. 84–85
2. Буданов, В. Методология и принципы синергетики [Текст] / В. Буданов // Філософія освіти. – 2006. – № 1 (3). – С. 143-175., с. 162
3. Кулюткин Ю.Н. Творческое мышление в профессиональной деятельности учителя / Ю.Н. Кулюткин // Вопросы психологии. – 1986. – № 2. – С. 21–30
4. Мудра О., Березюк О.С. Проблема формування рефлексивних умінь у дидактичній підготовці майбутніх учителів // // Модернізація вищої освіти в Україні та за кордоном : збірник наукових праць / за заг. ред. д.п.н., проф. С. С. Вітвицької, к.п.н., доц. Н. М. Мирончук. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. – С. 113-116
5. Савчин М. В. Соціальна психологія : навч. посібник / Мирослав Савчин. — Дрогобич : Відродження, 2000. — 274 с.
6. Синергетика в образовании: возможности методологии. Круглый стол в редакции журнала «Філософія освіти» [Текст] // Філософія освіти. – 2006. – №3. – С.54-92., с. 83
7. Харківська А. А. Теоретичні основи розвитку фахової компетентності майбутніх педагогів. Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати – 2016 : матеріали між нар. наук.-практ. конф., Братислава, 15-18 березня 2016 р. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2016. С. 172-173.

Борзик Елена,
*преподаватель кафедры естественных дисциплин
Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно
педагогическая академия »
Харьковского областного совета*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ФОРМИРОВАНИЯ ГАРМОНИЧНОЙ МЕЖЛИЧНОСТНЫХ ОТНОШЕНИЙ УЧАСТНИКОВ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА ПЗВО

Аннотация. В статье автором определены методологические принципы, которые способствуют эффективному формированию гармоничных межличностных отношений участников образовательного процесса ПЗВО, а именно: цивилизационно-антропологический, аксиологический, герменевтический, амбивалентный, субъект-субъектный, задачно-ситуативный, рефлексивный, культурологический, системно синергетический и экологический. Исследователь приходит к выводу, что только при условии только при комплексном использования указанных методологических подходов становится возможным целостное представление о процессе формирования гармоничных межличностных отношений.

Ключевые слова: методологические подходы, межличностные отношения, формирование, участники образовательного процесса.

Borzyk Elena
teacher of the department of natural sciences
Communal institution "Kharkiv Humanitarian-
pedagogical academy »
Kharkiv Regional Council

**THEORETICAL BASES FOR FORMATION OF HARMONIC INTERCOSSIBLE
RELATIONS OF THE PARTICIPANTS OF THE EDUCATIONAL PROCESS**

Abstract. In the article the author defined methodological principles that contribute to the effective formation of harmonious interpersonal relations of the participants in the educational process of the LSVO, namely: civilization anthropological, axiological, hermeneutic, ambivalent, subject-subject, task-situational, reflexive, culturological, synergistic and environmental. The researcher concludes that only if the complex use of the above mentioned methodological approaches makes it possible to integrate the idea of the process of formation of harmonious interpersonal relations.

Key words: methodological approaches, interpersonal relations, formation, participants in the educational process.